

A retardált archívum

Az eddigi fél év helyett két hétre szűkült az adópénzből fenntartott, közszolgálati Magyar Rádió internetes archívumának "emlékezete". Such György rádióelnök szerint javulás a jövőben sem várható. A Népszabadság információi szerint elképzelhető, hogy a jövőben az archívum emelt díjas SMS fejében lesz használható¹.

Ez a lépés nem csak a világban tapasztalható trendekkel megy szembe, de ellentétes mindazzal, ami egy közszolgálati adó feladata a 21. században, Magyarországon. A korlátozás és fizetőssé tétel helyett az egyetlen helyes út a bővítés, az ingyenes hozzáférhetőség technikai lehetőségének fenntartása, a jogi hozzáférhetőség javítása.

A Magyar Rádió (és ha már itt tartunk a Magyar Televízió) akkor is a magyar kultúra legfontosabb intézménye, ha csak 1%-ék hallgatja vagy az épp aktuális hatalom szégyentelen kiszolgálója. Adóból való finanszírozását semmi más nem indokolja mint az a tény, hogy a Rádióknak, kereskedelmi versenytársaival szemben olyan tartalmak, értékek, hangok megszólaltatása is feladata, amikkel a kereskedelmi logikára épülő rádiók nem tudnak és/vagy nem akarnak foglalkozni. AZ MR azért kapja tőlünk a pénzét, hogy olyan tartalmakat is sugározzon, olyan társadalmi csoportokat is megszólítson, amik és akik kívül esnek a hirdető 18-43 aktív kereső célcsoportján. Ha nem így lenne, kereskedelmi rádióknak hívnánk.

Az internet előtti világban a rádió elsődleges funkciója a folyamatos élő adás biztosítása volt. Emellett a funkció mellett hajlamosak vagyunk elfeledkezni egy másik, legalább ilyen fontos funkcióról: az archívum építéséről, fenntartásáról. A Magyar Rádió archívuma a modern kori Magyarország egyik legfontosabb kulturális intézménye, a 20. század politika-, társadalom- és kultúrtörténetének pontos lenyomata, őrzője².

Az internet mindennaposá válása ezt a két funkciót azzal segíti, hogy lebontja a fizikai akadályokat mind a műsorsugárzás, mind az archívum hozzáférhetősége elől. Az online adás teszi lehetővé, hogy külföldről is követni lehessen az otthoni eseményeket (újrarajzolva ezzel a magyar kulturális közösség földrajzi határait), az online archívum teszi lehetővé, hogy áthidalható legyen nem csak a 9 órányi, de akár hathavi időeltolódás is (átalakítva ezzel a kulturális emlékezet időbeni kiterjedését). A Magyar Rádió erre érzékeny munkatársai

¹ Rádiós műsorletöltés – korlátozva, Népszabadság, 2006. november 11, elérhető az interneten (ingyen): <http://nol.hu/cikk/423995/>

² György Péter: Élő archívum - III. ÉS 46. évfolyam, 07. szám, elérhető az interneten (ingyen): <http://www.es.hu/pd/display.asp?channel=PUBLICISZTIKA0207&article=2003-0103-2315-35YWYO>

(köztük mindenek előtt *Ferenczi Imre*) az elsők között ismerték fel az internet és az online archívum adta lehetőségeket, nem lehetünk elég hálásak nekik ezért.

Mi egy közszolgálati adó feladata az online korban? A rádió vezetője szerint „a közrádió elsősorban tartalom-előállításra és annak analóg módon való terjesztésére kapja egyelőre az adófizetők pénzét”. Tévedés. Az MR feladata éppen az lenne, hogy újradefiniálja a közszolgálati fogalmát egy olyan mediális környezetben, ahol a közszolgálati rádióknak nem csak a magyar, kereskedelmi és közösségi rádiókkal, magyar és kereskedelmi televíziókkal, a külföldi kereskedelmi rádiókkal és televíziókkal kell versenyben maradnia, de az interneten elérhető magyar vagy külföldi forrásból származó audiovizuális tartalmak mindent elsőprő kínálata is a hallgató/néző figyelméért versenyez. Nyitott kérdés, hogy *ha nem lenne*, szükséges lenne-e létrehozni egy közszolgálati adót az interneten, ahol elvileg mindenki, aki internetezik szabadon megszólalhat. De *ha már vannak*, léteznek, mert megörököltük őket, nem kérdés, hogy a meglévő közszolgálati intézményeknek jelen kell-e lenniük az online tartalomkínálatban.

Ez a jelenlét nem korlátozódhat az élő adásra, vagy a két hetes archívumra. Ennek a jelenlétnek azt kell céloznia, hogy minden, ami valaha a közszolgálati intézményekben (MR, MTV, MTI) létrejött, digitális formában elérhető legyen a magyar nyelvű közönség számára. Ezt a célt tűzte ki a brit közszolgálati adó, a BBC, amikor úgy döntött, a BBC televíziós archívumát digitális formában hozzáférhetővé teszi. Az 500 adást elérhetővé tevő teszt-projekt eredményeinek kiértékelése ezekben a hónapokban zajlik³.

Az MR vezetőjének döntése, hogy e versenyben ő nem, vagy csak indokolatlanul korlátozva kíván részt venni, elfogadhatatlan.

Miért mindent, miért ingyen, és miért nem emelt díjas SMS-ért? Tisztában vagyunk vele, hogy a magyar rádió archívuma nem csak kulturális értelemben, hanem piaciilag is érték, és ezt az értéket, megfelelő garanciák mellett, ha lehet, bevételre kell váltani. A bevételt azonban nem az otthoni felhasználóktól kell remélni. Az archívumot saját örömeikre, okulásukra használó, otthonról adásokat (akár ezerszám) letöltő felhasználókkal e használatot kétszer megfizettetni védhetetlen rablás. A befizetett adóforintjaikon keresztül a magyar állampolgárok kifizették a műsor előállításának, sugárzásának, analóg és digitális archiválásának minden költségét. Másodjára is megfizettetni ezt a költséget velük, velünk

³ http://creativearchive.bbc.co.uk/news/archives/2006/09/hurry_while_sto.html

nem lehet. És nem csak azért mert mindez igazságtalan. Hanem azért sem, mert a rádió archívuma (akárcsak a könyvtárak) azért kapnak adópénzt, hogy aztán senki ne szorulhasson ki a kulturális javakhoz való hozzáférésekből csak azért, mert alacsony jövedelmű. Nem kívánjuk Such Györgynek, hogy akárhányszor könyvtárba megy, egy emelt díjas SMS-nyi összeget kérjenek tőle minden kikölcsönzött könyvért, de mégannyira sem kívánjuk ezt azoknak, akiket minden ilyen díj kizár a kulturális javak hozzáférésekből. A Magyar Rádió archívuma ugyanis mindazoké, akik ezt a saját zsebükből kifizették: a magyar adófizetőké.

Akkor is, ha a webes statisztikák szerint 2006-ban jó esély van arra, hogy átlépje az 1 milliót az archívumból letöltött oldalak száma. Az 1 millió oldalletöltés⁴ x 180 Ft/SMS = 180 millió forint talált pénz (amit esetleg az archívum fejlesztésére lehet felhasználni) azonban rossz kalkuláció. AZ MR valószínűleg akkor sem jut szignifikáns bevételhez az archívum fizetősé tételéből, ha azt végül bevezeti. A mostani két hetes limit nyilván azért ennyi, mert erre az időszakra koncentrálódik az archívumi letöltések túlnyomó része. A maradék (becsléseink szerint 20%-nyi) kereslet túlnyomó része vélhetőleg azonnal eltűnik⁵, amint fizetnie kell, hiszen annyi minden más, ingyenes, izgalmas, okos, felkészült forrás van még online. Az archívum fizetősé tételének árát azonban mindenki megfizeti: azok, akik az archívumot kutatásra vagy oktatási célból szeretnék használni, de nem tudják, azok, akik információt keresnek, de az nem hozzáférhető, azok, akik a piacon nem vagy csak drágán megszerezhető tartalmak iránt érdeklődnek (legyenek azok Ligeti György felvételek vagy rádiókabarék), azok a rádiós szerkesztők, akik így hallgatókat vesztenek, azok, akik végül mégiscsak fizetnek másodjára azért, amit egyszer már kifizettek, tehát mindannyian, akár használjuk aktívan az archívumot, akár nem.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy annak a kereskedelmi vállalkozásnak, amelyik piaci lehetőséget lát az archívum újrafelhasználásában ne kellene megosztani a piacon realizált profitját az archívummal. AZ MR kérjen pénzt a kereskedelmi célú felhasználásokért, tegyen meg mindent, hogy az archívum nyitva álljon mindenki előtt, aki képes azt profitábilisan felhasználni. A BBC Kreatív Archívum⁶ modellje, az archívum kereskedelmi értékesítése pont ezt a modellt ülteti át a gyakorlatba: az archívum minden brit állampolgár

⁴ A rádió oldalainak látogatási statisztikája a http://www.webstats4u.com/s/?interval=day_peryear&tab=1&link=2&id=2196836 címen (ingyen) elérhető. Az egymillió oldalletöltés természetesen nem jelenti azt, hogy ugyanennyi műsort töltöttek volna le az archívumból, de a pontos érték ismerete híján nem spekulálunk, inkább feltételezzük a legjobb esetet.

⁵ Azaz az archívummal szemben támasztott kereslet árugalmassága negatív, azaz az árnövekedés csökkenést idéz elő a keresett mennyiségben.

⁶ <http://creativearchive.bbc.co.uk/>

számára szabadon hozzáférhető, az onnan letöltött anyagok átalakíthatók, feldolgozhatók, remixelhetők, más anyagokba bedolgozhatók, amíg a felhasználás nem profitszerzésre irányul. A kereskedelmi célú felhasználás viszont pénzbe kerül. A szabad, ingyenes, nem kereskedelmi célú felhasználás a lehetséges piaci potenciál legfontosabb indikátora, ez jelzi a piaci szereplőknek, milyen javakra van esetleg igény a piacon is.

A közpénzből finanszírozott, közszolgálati archívum kapuit minél szélesebbre kell tární. A hat havi elérhetőséget nem szűkíteni kell, hanem az archívum digitalizálásával bővíteni. Az archívumi anyagok lementését, felhasználását, adott esetben átalakítását nem megakadályozni kell hanem a megfelelő jogi konstrukció⁷ kidolgozásával megengedni⁸, támogatni, bátorítani. Ezt követeli a finanszírozás módja. Ezt követeli a közszolgálatosság jelentése. Ezt követeli a piaci értékesítés igénye. Ezt követeli a józan ész.

Bodó Balázs⁹

⁷ ABBC Kreatív Archívum például a hazánkban is honosított Creative Commons Nevezd meg! Ne Add el! Így add tovább licenc egy speciális verziójának segítségével ad engedélyt az archívumi anyagok nem kereskedelmi célú felhasználására.

⁸ Korábban elképzelhetetlenek tűnt, hogy nagy, kereskedelmi tartalomtulajdonosok engedélyt adjanak arra, hogy a felhasználók mindeféle térítés nélkül felhasználhassák a szerzői jog által védett videórészleteket, zenéket saját, interneten közzétett tartalmaik előállításához. Az internetes videoarchívum, a YouTube és a Sony BMG között létrejött megállapodás szakít azzal a bevett gyakorlattal, hogy a jogtulajdonos megtiltja a tartalmak felhasználását, és megnyitja a felhasználók előtt a SONY katalógusának bizonyos részeit szabad felhasználásra. Lásd a YouTube sajtóközleményét, ami elérhető az interneten (ingyen) a http://youtube.com/press_room_entry?entry=2cwCau7cKsA címen.

⁹ Fulbright Vendégkutató, Non-residential Fellow, Stanford Law School, Center for Internet and Society.